

SEPARAT

LEX VICTRIX IN CARITATE

ZBORNIK OB SEDEMDESETLETNICI
P. VIKTORJA PAPEŽA OFM

Uredil br. Miran Špelič OFM

Brat Frančišek
Ljubljana 2013

LEX VICTRIX IN CARITATE = ZAKON ZMAGUJE Z LJUBEZNIJO
Zbornik ob sedemdesetletnici p. Viktorja Papeža OFM
Miscellanea in honorem p. Viktor Papež OFM septuagenarii
Uredil: br. Miran Špelič OFM
Izdala in založila: Založba Brat Frančišek, Prešernov trg 4, Ljubljana
Za založbo: br. Miran Špelič OFM
Oblikovanje in prelom: br. Dragan Vampola OFM
Tisk: Tiskarna Pleško, Medvode
Naklada: 300 izvodov

<http://www.ofm.si/zbf>

CIP - Kataložni zapis o publikaciji
Narodna in univerzitetna knjižnica, Ljubljana

929Papež V.(082)

LEX victrix in caritate : zbornik ob sedemdesetletnici
p. Viktorja Papeža OFM. - Ljubljana : Brat Frančišek,
2013

ISBN 978-961-6873-18-5

1. Papež, Viktor
267025920

KAZALO

RODOVITNOST ZNOJNEGA ČELA	9
SPREMNA BESEDA	10
INTERVJU S PROF. DR. P. VIKTORJEM PAPEŽEM.....	12
<i>Vojko Strahovnik:</i> O ODNOSU MED ETIKO IN PRAVOM GLEDE NA VIDIK UKLONLJIVOSTI PRAVNIH NORM.....	24
<i>Jure Brkan:</i> AEQUITAS CANONICA I EPIKEJA - EVANĎELJEM NADAHNUTA PRAVNA KULTURA.....	37
<i>Giovanna Maria Colombo SL:</i> L'APPLICAZIONE DEL PRINCIPIO DELLA <i>CERTITUDO MORALIS</i> NEI PRONUNCIAMENTI DEI GIUDICI ECCLESIASTICI.....	59
<i>Andrej Saje:</i> NARAVA IN MEJE ODGOVORNOSTI KRAJEVNEGA ŠKOFA ZA DUHOVNIKE V PRIMERU KAZNIVIH DEJANJ IN POVZROČITVE ŠKODE.....	73
<i>Mitja Leskovar:</i> THE PRESENCE OF THE HOLY SEE AND THE SCOPE OF ITS ACTIVITY IN INTERNATIONAL RELATIONS AND ORGANIZATIOIS	89

Stanislav Slatinek:

PRAVICA DO ČASTI IN DOBREGA IMENA 101

Nikolaus Schöch OFM:

DIE RECHTLICHE, THEOLOGISCHE UND PASTORALE PROBLEMATIK
DES AUSTRITTS EINES GLÄUBIGEN AUS DER KATHOLISCHEN KIRCHE:
GIBT ES LÖSUNGEN? 113

Heinz-Meinolf Stamm OFM:

DAS ORDENSRECHT DER KIRCHE ANFANG DES 16. JHS.
IN DER SICHT MARTIN LUTHERS..... 133

Prof. dr. Borut Košir:

PRAVICA DO IZBIRE ŽIVLJENJSKEGA STANU V KONTEKSTU
DOLŽNOSTI IN PRAVIC VERNIKOV V ZCP 150

Priamo Etzi OFM:

CRISI ECONOMICA ATTUALE E POSSIBILE APPORTO DEL
FRANCESCANESIMO AL SUO SUPERAMENTO..... 161

Fra Velimir Blažević OFM:

PRAVNO-PASTORALNI OSVRT I POSTUPANJE KOD ŽENIDBI IZMEĐU
KATOLIKA I MUSLIMANA 171

Tadej Strehovec OFM:

AKTUALNOSTI KAN. 1055 ZCP V RAZPRAVAH
O »TEORIJI GENDER« 189

David-Maria Jaeger OFM:

OBJAVA RAZSODBE SODIŠČA RIMSKE ROTE
V ZADEVI NIČNOSTI ZAKONA..... 202

CURRICULUM VITAE: IVAN (JANKO) P. VIKTOR PAPEŽ 214

BIBLIOGRAFIJA PROF. DR. P. VIKTORJA PAPEŽA 218

Jure Brkan

Interdijecezanski sud II. stupnja u Splitu

AEQUITAS CANONICA I EPIKEJA – EVANĐELJEM NADAHNUTA PRAVNA KULTURA

SAŽETAK:

U ovom radu pokušali smo obraditi temu: *Aequitas canonica* i epikeja – Evanđeljem nadahnutu pravna kultura. Prvo smo obradili smisao, značenje i primjenu *aequitas canonica* (kanonska pravičnost) i epikeje (grč. *epieikeia*) u kanonskom pravu. Nakon toga smo obradili posebni smisao i značaj primjene kanonske pravičnosti i epikeje. Tu smo naglasili kako je primjena epikeje nužno potrebna u slučaju kada bi konkretni zakon mogao prouzrokovati nepravdu odnosno štetu pojedincu (poglavaru i podložniku). Nakon toga smo uzeli u obzir razlike koje mogu proizići iz primjene kanonske pravičnosti u odnosu na druge institute: epikeja, *aequitas*, prirodna i pravna pravičnost te pravda i evanđeoska ljubav. Naglasili smo primjenu kanonske pravičnosti u dva posebna kanona (19. i 1752.). Uz primjenu kanonske pravičnosti zakonodavac u kan. 1752. traži da se, posebno u postupnom pravu, »ima pred očima spasenje duša, koje u Crkvi mora uvijek biti vrhovni zakon.« U zadnjem dijelu ovoga rada naglasili smo kako je kanonsko pravo različito od drugih pravnih sustava te da se primjena pravičnosti iz Rimskog prava i drugih građanskih prava ne može adekvatno primjenjivati pri tumačenju kanonskoga prava ili popuni pravnih praznina.

Ključne riječi: kanonska pravičnost, epikeja, Evanđelje, pravičnost, primjena zakona, pravna praznina, spasenje duša.

POVZETEK:

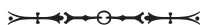
AEQUITAS CANONICA IN EPIKIJA –

OD EVANĀELIJA NAVDIHNJENA PRAVNA KULTURA

V tem delu smo poizkusili obdelati temo: *aequitas canonica* in epikija – od evangelija navdihnjena pravna kultura. Najprej smo obdelali smisel, pomen in uporabo *aequitas canonica* (kanonične pravičnosti) in epikije (grš. *epieikeia*)

v kanonskem pravu. Potem smo posebej obdelali smisel in pomen uporabe kanonične pravičnosti in epikije. Tu smo poudarili, kako je uporaba epikije nujno potrebna v primerih, ko bi konkretni zakon lahko povzročil krivico oziroma škodo posamezniku (predstojniku ali podrejenemu). Nadalje smo upoštevali razlike med uporabo kanonične pravičnosti in drugimi ustanovami: epikijo, *aequitas*, naravno in pravno pravičnostjo, pa tudi pravico in evangeljsko ljubeznijo. Poudarili smo uporabo kanonične pravičnosti zlasti v dveh kanonih (19 in 1752). Ob uporabi kanonične pravičnosti zakonodajalec v kan. 1752 zahteva, da se, še posebej v postopkovnem pravu, »upoštevata zveličanje duš, ki mora biti v Cerkvi vedno najvišji zakon.« V zadnjem oddelku tega dela smo poudarili, kako se kanonsko pravo razlikuje od drugih pravnih sistemov in da se uporaba pravičnosti iz rimskega prava in drugih civilnih prav ne može ustrezno uporabljati pri razlaganju kanonskega prava in ne more dopolniti pravnih praznin.

Ključne besede: kanonična pravičnost, epikija, evangelij, pravičnost, uporaba zakonov, pravna praznina, zveličanje duš.

Uvod

Kanonsko pravo (Crkveno pravo) nije kao i druga pozitivna prava: Rimsko pravo ili druga građanska prava koja uređuju građanske odnose unutar konkretnog društva i određenih grana građanskog prava¹ koje važe (vrijede) unutar određene države. Rimsko pravo kao i druga građanska prava trebaju se temeljiti odnosno proizlaziti iz prirodnog prava (naravno pravo) i ispravne primjene antropologije. Dobro i pra-

1 »Pravo (*ius*, law, right) – u objektivnom smislu (engl. law), skup je normi koje vrijede u određenoj državi ... Crkvi (kanon)... Skup pravnih normi (kanona) izrađen je i sređen u sustavu pozitivnog prava u posebnim Zakonicima. Pravo u subjektivnom smislu (engl. right) jesu ovlasti koje pripadaju pojedincima, na temelju pravnih normi, u odnosu na druge ljude i stvari. Pravo u subjektivnom smislu proizlazi iz objektivnog prava. (usp. M. Vidaković Mukić, u: *Opći pravni rječnik*, Zagreb, 2006, 858.). Objekt je pravne znanosti *iusti atque iniusti scientia*. Pravda je objekt pravednosti – *obiectum iustitiae* (S. Thoma, II. II, qu. 57, a. 1). Pravo se temelji na pravednosti koje od Boga prima svjetlo i jasnoću, snagu, smisao i sadržaj (Pio XII, *Con felice pensiero*, govor talijanskim pravnicima, 6. XI. 1949, u: AAS 41(1949) 601. Zakon (kanon) je mjera (*mensura iuris*), a pravo je ono što pripada svakome u svrhu ostvarivanja vlastitoga života u nekoj posebnoj zajednici. Zato kanon – zakon, shvaćamo u okviru prava, npr. kanonskoga prava. Kanonsko pravo preko konkretnih kanona upućuje prema svetosti i vjernosti vlastitim obvezama i pravima, suživotu, zajedništvu i ljubavi.

vičnost – ars boni et aequi – treba biti u temeljima svih prava. Načelo pravičnosti (aequitas – engl. Equity law, nj. Biligkeit)² jest jedno od općih pravnih načela koje se primjenjuje onda kada ga propisi dopuštaju, ali u načelu sudovi sude na temelju ustava, zakona i određenih ugovora.

Pravedno (čovjek se rađa s idejom pravednosti) djelovanje je jedini put k općem dobru kojemu trebaju težiti svi članove jedne skupnosti, u našem slučaju općem dobru Katoličke crkve. Treba imati u vidu da je kanonsko pravo posebno pravo jedne svojevrstne ustanove, Katoličke crkve koja na ovome svijetu nije kao druga građanska društva, nego je ona Sakrament spasenja i Božji narod (LG 9) kojemu je zakon nova zapovijed »ljubiti kao što nas je Krist ljubio« (usp. Iv 13,34). »Svrha mu je kraljevstvo Božje koje je na zemlji započeo sam Bog i koje se mora širiti, sve dok ga na kraju vremena on sam ne bude priveo punini, kad se bude pojavio Krist, život naš (usp. Kol 3,4)« (LG 9). Crkveni zakoni su doneseni na temelju prirodnoga (nepisano) i pozitivnog Božjeg prava (Biblija), na temelju Tradicije i crkvenog učiteljstva i u duhu vjere, kao konkretni tumač volje Crkve, majke i učiteljice istine i svetosti, koja dovodi Božji narod k vječnom spasenju po ozbiljnom i sigurnom putu odalečujući ga od mogućih pogrešaka, posebno od raznih zala.

Kao što se vidljivi i nevidljivi element u Katoličkoj crkvi moraju razlikovati, ali se ne smiju odvajati tako se i u kanonskom pravu vanjsko područje i nutarnje moraju razlikovati, ali se ne mogu odvajati kao što se duša od tijela ne može dijeliti osim na kraju života. Papa Benedikt XVI. 21. siječnja 2012. govoreći članovima i djelatnicima Rimske Rote o ispravnom tumačenju kanonskoga prava (kan. 17) naglasio je da se kanonsko pravo temelji na istinama vjere te da se kanonsko pravo ne može odijeliti od kreposti pravednosti (lat. iustitia, tal. giustizia, engl. Justice, nj. Gerechtigkeit)³ koju treba povezati s pravnim poretom Crkve koji se temelji na istinama vjere koje su i njegov pravi smisao. U tom smislu tumačenje zakona je usko povezano sa samim poimanjem crkvenoga prava⁴ koje se temelji na duhu II. vatikanskoga sabora što podrazumijeva posebni pastoralni duh u što se možemo uvjeriti kada pobliže proučimo oblikovanje Zakonika

2 Za Gustava Radbrucha: »Pravičnost je pravda pojedinačnog slučaja.« G. Radbruch, *Filozofija prava*, Beograd 1974, 48.

3 »Naziv na slovenskom jeziku vrlo je interesantan jer 'pravičnost' zapravo znači pravednost« (L. Vuchetich, Pravednost i pravičnost u filozofiji prava, u: *Pravnik* 41(2007), br. 2 (85), 49. U hrvatskom jeziku pravda je u dosta slučajeva sinonim za pravednost.

4 Usp. <http://medjubiskupijski-sud-zagreb.net/index.php>; Radio Vatikan 2012-01-21 17:54:09.

kanonskoga prava Latinske crkve prema nauku i odlukama II. vatikanskoga sabora.⁵

Dok kanonsko pravo uređuje odnose u Crkvi, dotle, prema pravnoj antropologiji, svako pravo uređuje odnos čovjeka prema božanskome (*lex aeterna*) prirodnom i pozitivnom pravu, božanskoj volji koja spašava. Istini za volju, kanonsko pravo i građanska prava, iako se u mnogome razlikuju, ipak s njima imaju mnogo zajedničkoga, npr. *iussum*, ono što je naredeno i *ius istoga* su podrijetla. Duh kojim su inspirirani pojedini pravni sustavi u mnogome je različit, tj. cilj zakona je bitno različit. Konkretno, kanonsko pravo Katoličke crkve nadahnuto je na evanđeoskom i Kristovom duhu, na evanđeoskoj kulturi, koja je izražena u nauku II. vatikanskoga sabora. Kanonskom pravu je vrhovni cilj »spasenje duša« (biblijski: spasenje čovjeka) (kan. 1752⁶) i ljubav, jer se kaže *dilige et quod vis fac*, uvijek u zajedništvu.

O razlici između kanonskoga prava i građanskih prava najviše svjedoče dvije posebne ustanove (*institutum*) koje su nazočne u moralno-pravnoj i pravno-moralnoj tradiciji odnosno crkvenom nasljeđu: *aequitas canonica* i *epikeja* (grč. *epieikeia*⁷). U ovom članku pokušat ćemo posebno odrediti njihovo značenje, smisao i sadržaje te način mjesta njihove primjene u ustrojstvu Katoličke crkve. Radi toga ćemo analizirati dva kanona: kan. 19. i 1752. u kojima zakonodavac izričito spominje kanonsku pravičnost, kao i stalnu praksu Crkve s obzirom na epikeju koju zakonodavac u Zakoniku iz 1983. izričito ne spominje. To je i razumljivo jer je epikeja prvenstveno moralna kategorija, više moralni nego pravni institut sličan pravičnosti i jednakosti, ali je ipak različit u kanonskome pravnom poretku. Epikeja nije samo *aequitas* – jednakost – kako je neki prevode s grčkog. Između primjene principa pravičnosti (*aequitas*) i kanonske pravičnosti (*aequitas canonica*) i epikeje postoje razlike i u sadržaju i u mogućnosti primjene u konkretnim slučajevima.

Epikeja je više moralne naravi. Nju treba primjenjivati prema ispravnoj savjesti i to kada nije zabranjena. Kod primjene epikeje zakon postoji. Subjekt je pojedinac kojega se zakon tiče, ali smatra da se u tom slučaju na nj ne odnosi. Epikeja je ispričavajuća moć koja ispričava od zakona (kanona) u konkretnom slučaju.

5 Usp. J. Brkan, Oblikovanje Zakonika kanonskoga prava Latinske crkve prema nauku i odlukama II. vatikanskoga sabora, u: *Bogoslovska smotra*, 73,2-3 (2003), 861-899.

6 Upozoravam čitatelje na činjenicu da kan. 1752. ZKP iz 1983. nema u ZKIC.

7 Usp. M. Biškup, Epikeja i oblikovanje savjesti, u: *Bogoslovska smotra* 47,2-3 (1977), 301-304. Grčku riječ *epieikeia* Tomislav Ladan je preveo: lat. *aequitas*, hrv.: pristojnost, čestitost, valjanost (Aristotel, *Nikomahova etika*, prijevod Tomislav Ladan, Zagreb 1992, 347).

Aequitas canonica je više pravne nego moralne naravi. Područje gdje se primjenjuje jest ondje gdje već postoji određeni zakon (kan. 1752) ili kada izričitoga zakona i običaja nema za konkretni slučaj (kan. 19⁸). Kod već donesenoga zakona prvenstveni subjekt je poglavar, a tek drugotno je podložnik. Epikeju primjenjuje pojedina osoba (poglavar i podložnik), tj. ona osoba koju zakon posebno pogađa i ona je aktivni vršitelj zakona. Kako smo vidjeli: kod kanonske pravičnosti pojedinac odnosno osoba koju veže zakon je pasivna, aktivnu ulogu vrši (čini) mjerodavni poglavar. Primjena pravne pravičnosti i epikeje ukazuju na činjenicu da je kanonsko pravo nadahnuto, uz prirodnu pravičnost, na Svetom pismu odnosno na evanđelju.

Pravo se ne može odijeliti od pravednosti. Čak je i religija jedan dio kreposti pravednosti. U kanonskom pravu se traži istina o pravu i pravednosti u Crkvi. Pravednost je jedna od četiriju stožernih kreposti u moralnom životu.⁹ Redovito se definira sa »suum cuique tribuere«.¹⁰ Ona je i prirodna vrlina koja ide za umjerenošću, ublaživanjem i humanizacijom. Život u pravednosti treba provoditi u duhu evanđelja posebno primjenjujući evanđeoski duh blaženstava i blagosti. Evanđeljem treba biti nadahnuta sveukupna pravna kultura. U tom smislu Crkveni zakonodavac zahtijeva također i primjenu načela dobrote, pravde i pravičnosti u općim pravnim pravilima ili konkretnim pravnim propisima s kanonskom pravičnošću. Čovjek je posebno osjetljiv na pravdu, na primjenu pravičnosti koja se ostvaruje postizanjem objektivne pravičnosti u jednakosti (aequitas) koja ne ovisi samo o subjektivnom sudu i procijeni. Zakoni su opće i posebne norme koje vežu one za koje su doneseni,

8 ZKIC, kan. 1501: »Ako u kojoj stvari nema izričita propisa zakona, onda slučaj, osim ako je kazneni, treba da se riješi prema kanonima sinoda i svetih Otaca, zakonitom običaju, općim načelima kanonskoga prava primijenjenim s pravičnošću, crkvenom pravosuđu, općem i postojanom kanonskom nauku.« Kod Istočnih katoličkih Crkva treba zapaziti da je drugačije formuliran od Zakonika iz 1983. posebno stoji: »prema kanonima sinoda i svetih otaca, zakonitom običaju, općim načelima kanonskog prava primijenjenima s pravičnošću«. Posebno treba naglasiti da u ZKIC stoji »cum equitate servata«, a u Zakoniku iz 1983. propisano je »cum aequitate canonica servatis.« Ovdje je naglašena »aequitas« u oba Zakonika, dok u ZKIC nema u kan. 1501. ni govora o aequitate canonica.

9 Objekt pravednosti je uvijek jednak i trajan: dati svakome ono što mu pripada u svako vrijeme kod svih ljudi; njezin objekt se ne mijenja, uvećava ili umanjuje. Isus Krist (njegove riječi i djela) jest vrhovna norma moralnosti i kanonske pravičnosti. Njegov zakon je temelj i inspiracija, također i u kanonskom pravu.

10 »Iustitia est constans et perpetua voluntas ius suum cuique tribuendi. Juris praecepta sunt haec: honeste vivere, alterum non laedere, suum cuique tribuere. Iuris prudentia est divinarum atque humanarum rerum notitia, iusti atque iniusti scientia« (*Ulpianus*, D. 1,1, 10,2.; usp. *Iustiniani Institutiones* I, 1).

osim u onim slučajevima koje je predvidio zakonodavac ili sam čovjek primjenom moralno-pravnog instituta *epikeje* koja ga ispričava kod konkretnog zakona. Pravni poredak zahtijeva pravednost, prvenstveno na vani, a moralni poredak zahtijeva unutarnju pravednost, unutarnje raspoloženje koje trajno zahtijeva da se u svakom slučaju sa svakim postupka pravično: po prirodnom pravu, po evanđeoskim principima te po kanonskom i građanskom pravu primjenjujući kanonsku pravičnost i *epikeju* što zahtijeva evanđeljem nadahnuta pravna kultura.

1. Smisao, značenje te razlika u primjeni kanonske pravičnosti i epikeje

Zakonodavac je propisao da slučajeve, *ako* (si) nema zakona ili običaja te se ne radi o kaznenom pravu, treba rješavati, uz ostalo, primijenjujući opća pravna načela s kanonskom pravičnošću (*aequitas canonica*). Za one slučajeve gdje postoji zakon, koji može biti nepravedan i škodljiv i koje nije zabranjena upotreba moralno pravnog instituta epikeje, vjernik može po savjesti razborito upotrijebiti epikeju. Primjenu epikeje, u posebnom slučaju, može razborito upotrijebiti poglavar i podložnik. Kako vidimo, različiti su instituti – *aequitas canonica* i *epikeja*. Dok se epikeja prvenstveno odnosi na moralnost i nutarnje područje čovjekovog djelovanja,¹¹ do tle primjena općih pravnih načela s kanonskom pravičnošću znači da se *aequitas canonica* primjenjuje prema zahtjevima i duhu kanonskoga prava te posebne naravi Crkve. Kod primjene kanonske pravičnosti zakonodavac uključuje i onu drugu pravičnost koja se primjenjuje prema prirodnom i božanskom pozitivnom pravu ili pozitivnu pravičnost gdje se trebaju »razlučiti oni slučajevi kod kojih konkretne okolnosti zahtijevaju pravično rješenje kako bi se postigla pravednost koju ljudska odredba nije mogla predvidjeti, te će se moći u duhu zajedništva izraziti ono što može doprinijeti poboljšanju zakonskog uređenja.«¹²

Načela kanonske pravičnosti je usmjereno protiv pravnog formalizma, imamo ga u pravnoj znanosti:

a) onda kada se traži da se slučaj pravično rješava, tumači ili primjenjuje kanonsko pravo u već predviđenom slučaju, npr. kan. 1747. u slučaju premještaja župnika kada nije smo dosta postupiti prema konkretnom kan. 1747. nego treba da se »obdržava kanonska pravičnost i ima pred očima spasenje duša, koje u Crkvi mora uvijek biti vrhovni zakon« (kan. 1752);

11 M. Biškup, *Epikeja i oblikovanje savjesti*, 301.

12 Benedikt XVI., 21. siječnja 2012. *Nagovor svetog oca Benedikta XVI. sudu Rimske Rote prigodom otvaranja sudske godine.*

b) onda kada se traži rješavanje slučaja primjenom općih načela s kanonskom pravičnošću za koji nema izričitoga zakona (kanona) ili običaja, a ne radi se o kaznenom zakonu (kan. 19).

Posebno načelo pravičnosti (*aequitas*) treba imati na pameti npr. kod raspodjele dobara, obveza i prava u određenoj zajednici. Ideološke, vjerske, moralne, staleške razlike utječu na primjenu općeg načela pravičnosti (*aequitas*). Kod primjene kanonske pravičnosti zahtjeva se primjena duha kanonskoga prava, evanđeoski duh pravičnosti ili razboritu i svjesnu sposobnost primjene epikeje kao isprike od vršenja zakona u pojedinom slučaju. U crkvenom životu treba više primjenjivati duh zakona koji je nadahnut evanđeljem nego strogo slovo zakona, pravni formalizam, (kako stoji u propisu – kanonu - zakonu) ili *aequitas naturalis*¹³ što, ako se ne obaziremo na *aequitas canonica* ili epikeju,¹⁴ može lako postati *summa iniuria canonica*. *Summa iniuria canonica* bi bila onda kada se zakonodavac, suci i pojedinci ne bi obazirali, odnosno kada ne bi primjenjivali kanonsku pravičnost i moralno-pravnu ustanovu epikeju u onim slučajevima kada to nije izričito zabranjeno. Već su stari govorili: Slovo ubija, duh oživljuje, duh zakona usmjeren je prema čovjeku jer je sam zakon donesen radi čovjeka i njegova spasenja. U našem slučaju, kod primjene zakona, treba uvijek biti na djelu načelo kršćanske antropologije.

Marinko Perković¹⁵ pišući o Isusovoj primjeni kreposti epikeje ističe kako je sam Krist, iako se izraz epikeja ne spominje u Svetom Pismu,¹⁶ branio tu krepost kada je npr. rekao da je subota stvorena radi čovjeka a ne čovjek radi subote (Mk 2,27); kad je htio da židovski zakon poštivanja subote ustupi mjesto čovjekovim potrebama – trganje klasja u subotu (Mt 12,1-8) i kada je pohvalio kralja Davida zbog neobdržavanja zakona o izloženim kruhovima.

U svijetu nailazimo na više različitih pristupa pojmu pravičnosti. Konceptija položajne pravičnosti nalaže da se dobra dijele tako da svatko dobije onoliko kolike su njegove vrline i zasluge u zajednici. To uvjetuju postojeći odnosi u određenoj zajednici ovisno o staleškoj pripadnosti. U Crkvi su različiti staleži: laici, klerici i redovništvo. Pravičnost se može promatrati s gledišta razmjera prema kojemu dobra, društvene obveze i

13 Usp. G. Michels, *Normae Generales Juris canonici*, ed. 2°, Parisiis, 1949, 559.

14 »... il principio dell'epicheia si identifica con interpretazione, da parte del soggetto agente, della volontà del legislatore o dello spirito della legge, per cui egli attua ciò che in quel momento corrisponde alla prospettiva in senso alla quale la legge stessa è stata formulata« (*Nuovo dizionario di teologia morale* (a cura di Francesco Compagnoni ..., Cinisello Balsamo (Milano), 1990, 993).

15 M. Perković, *Temelji teološke etike*, Sarajevo 2000, 88-89.

16 Izraz epikeja ipak nalazi se i u Svetom pismu, npr. Propovjednik 7, 16-17; 2 Kor 10, 1; Dj 24, 4.

prava treba podijeliti tako da svatko dobije onoliko koliko mu pripada po zakonu i načelu pravičnosti. To što mu pripada po prirodnom pravu, po evanđeoskim načelima, po kanonskom ili građanskom pravu. Uz načelo dati svakome svoje, – posebno prema zaslugi – postoji i solidarna pravičnost. To bi značilo da svi vjernici kao jednakodostojanstveni imaju barem jednaka osnovna prava i da ih koriste onako kako dolikuje Božjoj djeci, npr. u Crkvi kao udovima Otajstvenoga Tijela Kristova. Solidarna pravičnost uključuje djelotvornu ljubav pojedinih udova, odnosno članova Crkve. To bi značilo da ono što netko ima, što posjeduje da to nije dano samo pojedincu nego svima i da je zajedničko te da sve treba dijeliti prema načelu pravičnosti. U konkretnom slučaju, npr. u slučaju postupanja u premještanju župnika u kan. 1752, zakonodavac zahtijeva primjenu kanonske pravičnosti te da se ima pred očima spasenje duša »koje u Crkvi mora biti vrhovni zakon« (kan. 1752). Možemo reći da se propis iz kan. 1752. mora primjenjivati također i kao opće pravilo pri rješavanju odnosno primjeni crkvenih propisa u konkretnom slučaju.

Neki pravници razlikuju *aequitas Romana*, *aequitas legalis* i *aequitas naturalis* (ljudski razum radi humanosti i jednakosti, izbjegavanje stroge primjene prava radi humanosti, blago tumačenje na temelju rimskoga i prirodnog prava)¹⁷ od *aequitas canonica* (prirodno pravo i evanđeoska ljubav te kanonska načela, poslanje Crkve, radi spasenja duša). Sam papa Pavao VI. kaže »ius sacrum prorsus distinctum a iure civili«. Iz toga možemo zaključiti da su pravna i prirodna pravičnost u mnogome različita od kanonske pravičnosti.¹⁸ *Aequitas canonica*, kanonska pravičnost se razlikuje i od opće pravičnosti (*aequitas*), od epikeje, i od prirodne pravičnosti (*aequitas naturalis*). Kanonska pravičnost bi bila ne samo primjena duha slova kanonskoga zakona u konkretnom slučaju, nego traži primjenu duha kanonskog prava u duhu crkvenog milosrđa u svojoj širini s duhom blaženstava s prirodnom pravdom i poslanjem Crkve kao božansko-ljudske ustanove koja je »na ovome svijetu sazdana i uređena kao društvo ... kojom upravljaju Petrov nasljednik i biskupi s njim u zajedništvu« (kan. 204, § 2; LG 8, 9, 14, 22, 38; GS 40). Kanonska pravičnost nije samo tumačenje i primjena kanonskoga prava u konkretni život nego korektiv strogosti te putokaz u evoluciji ili stvaranju novih kanonskih zakona. Kanonska pravičnost posebno pomaže da evanđeoska pravičnost, bude primijenjena sa strane onih krštenika koje kanonski zakon obvezuje (kan. 11) te onih koji donose nove zakone ili tumače postojeće.

17 Usp. A. Van Hove, *De legibus ecclesiasticis*, Mechilinae-Romae 1930, 289-29; Usp. F. J. Urrutia, *Aequitas canonica*, u: *Periodica de re morali canonica liturgica*, 73,1 (1984), 33-38.

18 Papa Pavao VI., u: AAS 65 (1973) 96.

Zakonodavac u Zakoniku iz 1983. posebno spominje kanonsku pravičnost (*aequitas canonica*) samo u dva kanona: 19. i 1752., a u kan. 702, § 2. govori o pravičnosti i evanđeoskoj ljubavi prema čovjeku. Kako vidimo, u kan. 702, § 2. zakonodavac pravičnosti nadodaje i evanđeosku ljubav (*aequitatem et evangelicam caritatem servet*) koju treba imati prema članu koji se odvaja od redovničke zajednice.

Još prije proglašenja Zakonika kanonskoga prava (1983.), dok je Zakonik bio u fazi priprave, papa Pavao VI. je u govoru Rimskoj Roti, 8. veljače 1973. rekao: *Per voi, un giusto giudizio non è soltanto una sentenza dove si riscontra l'equità naturale; esso riflette ancor più quella aequitas canonica che è frutto della vostra carità pastorale e costituisce una delle sue più delicate espressioni.*¹⁹

Papa Pavao VI. pozvao je kanoniste na ponovno razmišljanje oko kanonske pravičnosti, jer ona nije samo sredstvo korekcije zakona kada zakon postaje nepravedan u posebnim slučajevima, nego nadasve treba biti putokaz sucima i zakonodavcima kao temeljni princip oblikovanja kanonskoga prava u unutarnjem pravnom životu Crkve. U donošenju zakona kao i u tumačenju treba od tumača i zakonodavaca tražiti da primjene pravičnost u smislu pravne pravičnosti. Posebno načelo pravičnosti trebaju primijeniti suci, poglavari i pojedini vjernici na pravičan način. Papa je naglasio potrebu milosrđa i samilosti u kanonskom pravu, dakle bio je protiv stroge primjene »slova zakona« u pastoralnom djelovanju Crkve. Kanonsko pravo razlikuje kanonsku pravičnost od prirodne pravičnosti i od evanđeoske ljubavi. Uz milosrđe i pravičnosti dodaje evanđeosku ljubav prema čovjeku (kan. 702, § 2). Papa Pavao VI. naglašava pastoralnu ljubav²⁰ u primjeni kanonskoga prava u životu crkvenog djelovanja. U istom nagovoru Pavao VI. je još rekao: *»Ius sacrum, prorsus distinctum a iure civili. Et quidem ius generis peculiaris, hierarhicum, idque ex ipsa voluntate Christi. Id totum inseritur in actionem salvificam qua Ecclesia opus redemptioni continuat.*«²¹

19 Papa Pavao VI, u: AAS 65 (1973) 95. Papa Pavao VI. je u više navrata insistirao na primjeni načela kanonske pravičnosti (usp. *Insegnamenti di Paolo VI*, vol. XI, 126-135).

20 Usp. AAS, 65(1973) 95-103. Usp. G. Brugnotto, *L'equità canonica*, Tesi Gregoriana Diritto Canonico, 40, Roma 1963. *Commento al Codice di diritto canonico* (a cura di mons. Pio Vito Pinto), Roma 1985, 20.

21 Usp. AAS 65 (1973) 96.

2. Smisao, značaj i primjena epikeje

U srednjem vijeku neki su zastupali primjenu epikeje, posebno sveti Toma i Suarez.²² Ovdje posebno naglašavamo stav Evandeoskog naučitelja, svetog Tome Akvinskog. On je prevodeći Aristotelov izraz *epieikeia* napisao da se primjena kanonske pravičnosti u kanonskom pravu izražava na više načina i u različitim ustanovama. O njoj piše kao o kriteriju za popravak (korigiranje) i ispravljanje zakona kada bi određeni zakon »griješio«, tj. kada bi se zakon odalečio od prirodne pravednosti koju bi u suprotnom morao obdržavati. Radi toga da se ne ostvari ono što je Ciceron rekao »summum ius, summa iniuria«.²³ Mi bismo u takvom slučaju mogli reći »summum ius canonicum, summa iniuria«. To bi bila nepravda koja može nastati kod primjene strogog slova pozitivnoga zakona kada određeni zakon ne odgovara prirodnom zakonu ili je protiv čovjeka. Zakoni koji bi škodili spasenju duša (spasenje čovjeka) bili bi nepravedni, a ne pravda koja mora resiti sve zakone. Zakoni, naime, kao apstraktne norme, doneseni su općenito za sve ljude (ut in pluribus), a u posebnim okolnostima mogu biti nepravedni za pojedinca. U Starom zavjetu, u Propovjedniku 7,16-17 čitamo: »Ne budi prepravedan (Noli esse iustus multum) i ne budi premudar: zašto da se uništavaš? Ne budi preopak i ne budi lud; zašto bi umro prije vremena.« Prema sv. Tomi slovo zakona, tj. propis treba imati u vidu prirodnu pravednost.²⁴ Toma je citirao Aristotela: »Epikeja je uzvišenija od zakonske pravednosti koja se zaustavlja na pukom obdržavanju slova zakona.«²⁵ Za Platona je epikeja »manje zlo«.²⁶ Napisani termin epikeja ne nalazi se u Zakoniku

22 »Suarez smatra da krepost epikeje ima svoj temelj u univerzalnom karakteru zakona. Epikeja je jedna od vrsta tumačenja zakona. Ona ispravlja zakon kad se čini da riječi zakona traže više nego što traži volja zakonodavca ... Epikeja se upotrebljava kada zakon nadilazi ljudske sile, kada je nepodnosiv, kao izuzetak od volje zakonodavca» (M. Perković, *Temelji teološke etike*, Sarajevo 2000, 89.).

23 *De officiis* I, 10; Sveti Toma je učitelj i u naše doba kada je u pitanju izučavanje kanonskog prava (usp. Kan. 252. § 3).

24 Us. F. J. Urrutia, *Equità canonica*, u: *Nuovo dizionario di Diritto Canonico* (a cura di Carlos Corral Salvador...), San Paolo 1993, str. 447-448; M. Pompeda, *L'equità nell'ordinamento canonico*, u: S. Gheros (ur.), *Studi sul primo libro del Codex iuris canonici*, Padova 1993, str. 20 sl.; F. J. Urrutia, *Aequitas canonica*, u: *Periodica* 73 (1984), 33-88. I popravljani članak u: *Apollinaris* 61 (1990) 205-239 s opširnom bibliografijom o predmetu.

25 Sv. Toma Akvinski, *Summa Theologiae*, q. 120, a. 2. »To (epikeja) je kršćanska hrabrost po kojoj čovjek, u izvanrednim situacijama, teži prema dobru za kojim ide« (Perković, *Temelji teološke etike*, 89). Primjena epikeje može biti opasna ako se ne zna kada se može primijeniti.

26 M. Biškup, *Epikeja i oblikovanje savjesti*, 302.

iz 1983, tj. Zakonik iz 1983. epikeju izričito ne ubraja među posebne načine tumačenja ili blage primjene pozitivnog zakona.²⁷ Riječ epikeja – *epieikeia* je iz grčkoga jezika. Na hrvatski je prevodimo kao blagost, pravičnost, i čak kao jednakost. Smisao je epikeje isprika od konkretnog zakona. Talijani bi rekli da je ona ispričavajući princip (*scusante*) pri blagoj primjeni konkretnoga zakona u konkretnom slučaju. Zato je potrebno razlikovati značenja epikeje od značenja kanonske pravičnosti i drugih sličnih pravnih ustanova.

3. Razlika primjene *aequitas canonica* – kanonske pravičnosti - od sličnih ustanova: epikeja, pravičnost (*aequitas*), *aequus*, *aequo et bono*, prirodna pravičnost i pravna pravičnosti

Prvo treba reći da *aequitas canonica* konkretno služi:

a) kao nadopuna pravne praznine, tj. u slučaju ako nema izričitoga zakona ili običaja, tada zakonodavac kaže da se slučaj može riješiti pomoću primjene općih pravnih načela s kanonskom pravičnošću. Zakonodavac je u kan. 19. postavio uvjetnu česticu *si, ako. Dakle*, u slučaju ako (*si!*) o određenoj stvari nema izričitoga bilo općega bilo krajevnog zakona ili ako nema običaja, onda slučaj, osim ako je kazneni, treba riješiti uzimajući u obzir ... opća pravna načela *primjenjena s kanonskom pravičnošću* (kan. 19²⁸),

27 L. Chiappetta, *Il codice di diritto canonico. Commento giuridico-pastorale*, Napoli 1988.

28 Kanon 19. Zakonika iz 1983. i kan. 20. Zakonika iz 1917. posebno se razlikuju po tome što u kan. 19. Zakonika iz 1983. imamo »ili običaj«, što u kan. 20. Zakonika iz 1917. nije bilo.

Can. 19 – *Si certa de re desit expressum legis sive universalis sive particularis praescriptum aut consuetudo, causa, nisi sit poenalis, dirimenda est attentis legibus latis in similibus, generalibus iuris principiis cum aequitate canonica servatis, iurisprudentia et praxi Curiae Romanae, communi constantique doctorum sententia.*

Zakonik iz 1917. kan. 20. *Si certa de re desit expressum praescriptum legis sive generalis sive particularis, norma sumenda est, nisi agatur de poenis applicandis, a legibus latis in similibus; a generalibus iuris principiis cum aequitate canonica servatis; a stylo et praxi Curiae Romanae; a communi constantique sententia doctorum.*

Osim što je zakonodavac u Zakoniku iz 1983. u kan. 19. nadodao *aut consuetudo i iurisprudentia*, nema drugih posebnih razlika osim drugačijeg načina

b) kada imamo zakon kod kojega treba primijeniti određeni propis te neka se »obdržava kanonska pravičnost« (kan. 1752.) što konkretno treba primijeniti u načinu postupanja u premještanju župnika, mi bismo nadodali, u postupnom pravu. *Equitas canonica* jest ispravno shvaćanje duha kanonskoga prava u posebnom slučaju.

Epikeja, kako kaže Crnica, jest tumačenje zakonodavčeve volje u konkretnom postojećem zakonu gdje zakonodavac nije zakon protegnuo i na ovaj konkretni »izvanredni slučaj«. ²⁹ J. Šetka kaže da je epikeja blago, ali pravično (*aequo*) primjenjivanje već postojećeg zakona na neki poseban slučaj, na koji se on, zbog osobitih okolnosti, njemu ne primjenjuje. Kako vidimo, epikeja nije tumačenje postojećeg zakona, nego tumačenje zakonodavčeve volje. ³⁰ Drugim riječima, epikeja je traženje pravičnog i jednakog rješenja u konkretnom slučaju, traženje volje ili nakane, traženje onoga što je zakonodavac u konkretnom slučaju želio postići baš kod onoga koji radi raznih okolnosti smatra da se »taj« zakon na nj ne odnosi u potpunosti. To bi bila primjena, tumačenje »in foro interno«, tj. epikeji može pribjeći svaki katolik (poglavlar i podložnik) u konkretnom slučaju u kojemu se nalazi. Time se vjernik ispričava od strogog slovo zakona koje mu, prema nauci crkvenog učiteljstva, šteti ili je prestrog za taj određeni slučaj. Zato se, rekli bismo, epikeja temelji »na višim načelima prirodne pravde« koja je obvezivala također i volju onoga tko je mjerodavno donio zakon. Prema filozofu Aristotelu, kako piše u *Etici*, epikeja je čak ispravak (popravak) zakona radi svoje općenitosti (*propter universale*). ³¹ Mi bismo rekli da je epikeja korektiv zakona u prilog posebnosti radi karaktera općenitosti zakona kao apstraktne norme. Epikeja se temelji na »in principiis superioribus naturalis« i na Duhu Svetom. Npr. u Svetom

izražavanja, što zahtijeva današnje vrijeme. Za kan. 20. Zakonika iz 1917. nemamo izvora, što ne znači da se *aequitas canonica* nije primjenjivala u crkvenoj pravnoj praksi kada nije bio izričitoga propisa za pojedini slučaj iz crkvenoga života prije 1917. godine. Latinsku riječ *Aequitas*, *atis* f. hrvatski je prevoditelj u kan. 19. 1752. preveo s pravičnost, ali i druge riječi, u našem slučaju, treba imati na umu: npr. jednakost, pravednost, nepristranost, poštenje. Ti se izrazi mogu odnositi i na grčku riječ *epieikeia*. To nas upućuje na zaključak da su *aequitas* i epikeja slične moralno-pravne ustanove koje se primjenjuju u različitim okolnostima.

29 A. Crnica, *Kanonsko pravo Katoličke Crkve*, Svezak prvi. Uvod i opća pravila, Split 1937, 391.

30 J. Šetka, *Hrvatska kršćanska terminologija*, Split 1976, str. 81: Iz grčkog *Epieikeia* (blagost, dobrota, pravičnost, popuštanje u korist dužnika).

31 Aristotel, *Nikomahova etika*, 1, V, c. 10: »*Epieikeia est emendatio legis propter universale*« (/Epikeja je/ popravak zakona ondje gdje je štogod propustio zbog svoje općenitosti).

pismu, kod Apostola Pavla u 2 Kor 10,1 čitamo: »Ja Pavao, osobno vas zaklinjem blagošću (epieikeias) i obazrivošću Kristovom.« U Djelima Apostolskim 24,4 čitamo: »Ali, da ti dulje ne dodijavam, molim te da nas ukratko saslušáš sa svojom uobičajenom blagosti (epieikeia).« Prema poznatom kanonisti Anti Crnici epikeja je blago ili pravično primjenjivanje zakona na neki posebni slučaj na koji se on, radi osobitih okolnosti, ne primjenjuje, jer ako bi se njemu primijenio, to bi bilo protiv zahtjeva prirodne pravde ili pravičnosti.³² Mi bismo prihvatili mišljenje Ante Crnice i rekli da je epikeja moralno-pravni institut u kojemu se pojedinac može ispričati ili dobiti oprost od konkretnog zakona kojeg, bez velike poteškoće ili štete za spasenje duše, ne može vršiti. Nemogućnost može biti: fizička, psihička ili moralna, staleška, čak vjerska itd. U ovom konkretnom slučaju subjekt poznaje smisao zakona i ne sumnja u njegovu obvezatnost, ali u savjesti drži da bi primjena zakona bila protiv njegove savjesti ili bi donijela negativne konsekvence, bila bi čak nepravedna. Kod primjene epikeje subjekt treba biti svjestan i odgovoran te uvjeren u savjesti da konkretni zakon nije dužan izvršiti radi njegove općenitosti, da se konkretno ne odnosi na njega radi određenih ispričavajućih okolnosti. Za primjenu epikeje treba zrelost i ispravni odgoj savjesti te sposobnost prosudbe pojedine osobe.

c) Imamo slučajeve kada se može u konkretnom slučaju, konkretnim okolnostima, primijeniti epikeja, a isto tako imamo slučajeve kada je zabranjeno primijeniti epikeju.

3.1 Slučajevi za opravdanu primjenu epikeje:

- kada je nekome vršenje konkretnog ljudskog, pozitivnog zakona preteško ili moralno nemoguće;
- kada je netko siguran ili barem objektivno sumnja da je dotični ljudski zakon nepravedan;
- kada je konkretni zakon za pojedinca spojen s velikom poteškoćom da dođe do mjerodavne vlasti koja bi mogla za taj konkretni zakon dati oprost (dispensu).³³

3.2 Slučajevi neopravdane primjene epikeje:

- u slučajevima kada većina moralista i kanonista smatraju da nema mjesta epikeji u onim slučajevima u kojima bi se kršio prirodni

32 A. Crnica, *Kanonsko pravo Katoličke Crkve*, str. 391.

33 »Scusante è ciò che si presenta come possibile legittima di derogare all'obbligo dalla legge e come motivazione valida per ottenere una dispensa« (J.-L. Bruguès, *Dizionario di morale cattolica*, Bologna 1994, 341).

zakon. Primjena epikeje je uvijek neopravdana kod primjene božanskoga pozitivnog zakona.³⁴

- Nepravedna je primjena epikeje u slučajevima poništavajućih ili onesposobljavajućih zakona (*leges irritantes aut inhabilitantes* – kan. 10.);³⁵
- kada se radi o kaznenim zakonima;
- kada je lako obratiti se (uteći se) mjerodavnom poglavaru radi oprosta (*dispense*).

4. Primjena kanonske pravičnosti prema kan. 19. i 1752.

Već smo spomenuli da se u Zakoniku iz 1983. dva puta spominje načelo pravne pravičnosti. Prvi je slučaj kan. 19. koji radi o popunjavanju pravnih praznina; drugi slučaj jest u zadnjem kanonu u Zakoniku iz 1983. kan. 1752. U prvom slučaju zakon treba donijeti, a u drugom imamo kanon kojega treba istumačiti odnosno riješiti imajući u vidu kanonsku pravičnost. Kan. 1752. Zakonika iz 1983. posve je novi u zakonodavstvu katoličke Crkve. Takav kanon ne nalazimo u Zakoniku iz 1917. godine. Kan. 1752. Zakonika iz 1983. kaže: »U slučajevima premještaja župnika neka se primjenjuju propisi kan. 1747., obdržava kanonska pravičnost i ima pred očima spasenje duša, koje u Crkvi mora uvijek biti vrhovni zakon.« Ovaj kanon bismo mogli smatrati općim pravilom u postupnom

34 A. Crnica, *Kanonsko pravo Katoličke Crkve*, na str. 395. kaže: »Po našem mišljenju, epikeja nije dozvoljena u negativnim božanskim zakonima bilo prirodnoga bio pozitivnoga prava, koji zabranjuju stvar u sebi zlu (*rem intrinsece malum*), jer ti zakoni obvezuju uvijek i svakoga časa ili u svakom slučaju (*semper et pro semper*); dozvoljena je pak u afirmativnim ili naređujućim božanskim zakonima, jer ovi zakoni obvezuju uvijek, ali ne i svakoga časa ili u svakom slučaju (*semper, sed non per semper*). Dosljedno, kao što se može dati opravdan razlog koji nas u jednom slučaju oslobađa od vršenja takvih zakona, tako nas od njih može osloboditi i epikeja.«

35 S ovim se Ante Crnica ne slaže. On kaže: »Po našem mišljenju, dozvola epikeje ne može biti zabranjena ni u ništećim ni u onesposobljavajućim zakonima; jer, ako se epikeja ne osniva protivno na volji zakonodavca nego na višim načelima prirodne pravde, kako je gore rečeno, onda se razložito pretpostavlja da je crkveni zakonodavac s tim sporazuman, da njegov zakon u tim iznimnim slučajevima ne obvezuje ... Sv. Toma nigdje od epikeje ne isključuje ništeće i onesposobljavajuće zakone« (A. Crnica, *Kanonsko pravo katoličke Crkve*, str. 393-394). U *Commento al Codice di diritto canonico* (a cura di mons. Pio Vito Pinto), Roma 1985, na str. 20. čitamo: »nel caso delle leggi irritanti e inabilitanti, a meno che osservanza della legge non si opponga all'esercizio del diritto naturale e non ponga il suddito nel pericolo continuo di peccare gravamente.« Iako zakonik iz 1983. Izričito ne spominje epikeju ipak ću ovdje upozoriti na propise kan. 1323, br. 4 i 1324, § 1, br. 5.

kanonskom pravu koji zahtijeva u primjeni pojedinih kanona ili propisa Zakonika iz 1983. kanonsku pravičnost te je zakonodavac naglasio da je u Crkvi vrhovni zakon spasenje duša. Kanon je nadahnut pravičnošću i evanđeoskom ljubavi prema ljudima. Crkveni zakonodavac, sveti otac Papa, na kraju Zakonika i VII. knjige Zakonika iz 1983. zapovijeda da se ljudi u Crkvi i drugi zakonodavci (biskupi) trebaju držati kanonske pravičnosti te da ih pri rješavanju slučajeva mora voditi načelo kanonske pravičnosti te spasenje duša, koje »u Crkvi mora uvijek biti vrhovni zakon.« I ovaj zadnji kanon iz Zakonika iz 1983. svjedoči kako je zakonodavac bio nadahnut Evanđeljem dok je donosio kanon u kojemu se poziva na kanonsku pravičnost i spasenje duša. Podsjećam da je i Isus je došao na zemlju radi ljudi i njihova spasenja. Primjena kanonske pravičnosti i epikeje svjedoci su brige Crkve oko spasenja ljudi radi kojih je donijela i Zakonik iz 1983. godine te ostale opće i posebne odluke i zapovijedi.

U kan. 19. Zakonika iz 1983. kanonska pravičnost se treba primjenjivati u konkretnom slučaju, ali onda ako nemamo izričitoga zakona ili običaja ili ako se ne radi o kaznenom zakonu, tada takav slučaj treba rješavati prema općim pravnim načelima s kanonskom pravičnošću³⁶. Dakle, opća pravna načela treba primijeniti s kanonskom pravičnošću, a ne samo općenito »s pravičnošću«. Kanonska pravičnost bi bila primjena u život ispravnog duha i nakane crkvenoga zakonodavca (lex humana). Taj duh kanonskih propisa treba uvijek biti nadahnut na: lex aeterna i lex naturalis (prirodnom pravu), na Evanđelju, na evanđeoskim načelima i teološkim dostignućima koje prihvaća crkveno učiteljstvo.

Epikejom se može poslužiti vjernik u onim slučajevima kada postoji zakon, ali je prema sudu dobronamjernog vjernika strog do te mjere da škodi pravdi i duši te je protiv savjesti izgrađenog vjernika, tj. kada bi određeni zakon bio čak protiv spasenja duše jer se slovo zakona čini prestrogo, čak pogrešno, te se čini da njegova stroga ili grešna primjena u konkretnom slučaju može proizvesti suprotni učinak koji, u tom slučaju, nije na spasenje duša ili na tragu aktualnoga crkvenog učiteljstva ili na izgradnju Kraljevstva Božjeg, što može štetiti posebnom izričaju pastoralne ljubavi i protiviti se evanđeoskim načelima, posebno duhu blaženstava, kako nas je Isus naučio.

»Zakoni se odnose na buduće, a ne na prošlo, osim ako se u njima poimence određuje o prošlome.« Stoga zakonodavcu uopće nije moguće

36 Coetus studiorum »De normis generalibus« koji je zasjedao 7.-11. svibnja 1979. raspravljao je o predloženom tekstu ondašnjeg kan. 20. u kojemu nije bilo predloženo da u kan. 20. bude »*aequitate canonica servatis*« nego »*cum aequitate servatis*«. Na toj je sjednici dogovoreno da se prihvati (nadoda) riječ »*canonica*« i tako sada imamo u kan. 19. »*cum aequitate canonica servatis*« – primjenjena s kanonskom pravičnošću. Dakle, prihvaćena je riječ »*canonica*« (»*Accipitur introductio verbi 'canonica' et textus ab omnibus probatur*« (*Communicationes* 23,2 (1991), 158).

predvidjeti sve buduće slučajeve i propisati za sve zakone koji se na sve jednako odnose.³⁷ Za te slučajeve gdje nema izričitoga zakona za neki slučaj nazivamo pravne praznine *lacunae legis*. Pravne praznine treba dopuniti s novim pravnim propisima (*ius suppletorium*), kako bi za sve konkretne slučajeve imali zakon. U protivnom bi dolazilo do nepoželjnih situacija bilo za fizičke bilo za pravne osobe. Opći Crkveni zakoni obvezuju sve one koji su kršteni u Katoličkoj crkvi ili u nju primljeni (kan. 11). Crkveni se zakonodavac radi pravne sigurnosti u kan. 19. pobrinuo da za nepredvidivi slučaj, tj. za onaj slučaj za koji nema izričitog (nedvojbeni propis) propisa (*lacunae legis*)³⁸ bilo općeg bilo krajevnog zakona ili ako nema običaja, za takav slučaj, osim ako je kazneni, propisao da ga treba riješiti na više određenih načina: uzevši u obzir zakone donesene za *slične slučajeve*, *opća pravna načela* primjenjena s *kanonskom pravičnošću* (*aequitate canonica*), *pravno shvaćanje i praksu Rimske kurije*, *opće i postojano mišljenje stručnjaka*.

Propis o kanonskoj pravičnosti iz Zakonika iz 1983. kan. 19. bio je također i u Zakoniku iz 1917. kan. 20.,³⁹ osim što se u Zakoniku iz 1917. nije spominjao običaj. Dakle, zakonodavac je u Zakoniku iz 1983. kan. 19. proširio na običaj. Dakle, stari i novi Crkveni Zakonik je propisao da se u slučaju kada nema izričitog propisa (i običaja) o nekoj stvari, uzme u obzir opća pravna načela s *aequitas canonica*, što treba primijeniti s ljubavlju i milosrđem, a u slučajevima postupnog prava odnosno o načinu postupanja u premještanju župnika »neka se primjenjuju propis kan. 1747. obdržava kanonska pravičnost i ima pred očima spasenje duše, koje u Crkvi mora uvijek biti vrhovni zakon« (kan. 1752). Postupak o uklanjanju župnika, prema kan. 1741., imao izvor u II. vatikanskom saboru: Dekret o pastoralnoj službi biskupa u Crkvi, gdje je naglašeno držanje »naravne i kanonske pravičnosti« (*servata quidem naturali et canonica aequitate*). Svi bi se Crkveni propisi trebali primjenjivati u duhu kanonske pravičnosti imajući uvijek pred očima da spasenje duša u Crkvi mora biti uvijek vrhovni zakon (kan. 1752). Veoma je važna u kanonskom pravu primjena kanonske pravičnosti koja

37 »Nullius hominis sapientia tanta est, ut possit omnes singulos casus excogitare; et ideo non potest sufficienter per verba sua exprimere ea quae conveniunt aut finem intentum. Et si posset legislator omnes casus considerare, non oporteret ut omnes exprimeret propter confusionem vitandam; sed legem ferre deberet secundum ea quae in pluribus accidunt» (Toma Akvinski, *Summa theol.* I-II, q. 96, art. 6 ad 3.).

38 *Lacuna legis* jest manjak izričitog zakonskog propisa ili običaja o nekom slučaju. O zakonskim prazninama, više u: A. Crnica, *Kanonsko pravo katoličke Crkve*, str. 281-288; J. Brkan, *Opće odredbe zakonika kanonskoga prava*, Makarska 1997, str. 71-72.

39 Usp. F. X. Wernz – P. Vidal, *Jus canonicum*, I, *Normae generales*, 2^a ed., Romae 1943, 69-70.

se razlikuje od pravne pravičnosti pojedinih pravnih sustava jer se kanonska pravičnost primjenjuje prema principima kanonskog prava koje je nadahnuto evanđeoskom ljubavlju i ekleziologijom II. vatikanskoga sabora te ustrojstvom i poslanjem Crkve.⁴⁰

U Zakoniku iz 1983. imamo slučajeve kada se izričito spominje primjena pravde, pravičnosti (općenito), naravne pravičnosti, pravičnosti i ljubavi, pravičnosti i evanđeoske ljubavi.⁴¹

4.1 Pravično (cum aequitate):

U kan. 221, § 2. zakonodavac je propisao: »Vjernici imaju također pravo, ako ih mjerodavna vlast pozove na sud, da im se sudi prema pravnim propisima, koji treba da se primjenjuju pravično (cum aequitate applicandis).«

4.2 Naravna pravičnost (naturalis aequitas):

Kan. 271, § 3 : »Klerika koji zakonito prijeđe u drugu partikularnu Crkvu a ostane inkardiniran u svoju Crkvu može njegov dijecezanski biskup zbog opravdanog razloga pozvati natrag, samo ako se održavaju ugovori sklopljeni s drugim biskupom i naravna pravičnost; ...« Naravna pravičnost usklađuje ljudsku aktivnost u svakoj zajednici, posebno u Crkvi.

4.3 Poštujući pravičnost i ljubav (servata aequitate et caritate):

Kan. 686, § 3: »Na molbu vrhovnog voditelja, s pristankom njegova vijeća, boravak izvan kuće može nametnuti Sveta Stolica članu ustanove papinskog prava ili dijecezanski biskup članu ustanove biskupijskog prava, ali zbog važnih razloga i poštujući pravičnost i ljubav.«

4.4 Pravičnost i evanđeoska ljubav (aequitatem et evangelicam caritatem):

Kan. 702, 2: »neka ustanova ipak pripazi na pravičnost i evanđeosku ljubav prema članu koji se od nje odvaja.«

40 Usp. Apostolska Konstitucija pape Ivana Pavla II. *Zakone svete stege – Sacrae disciplinae leges*, 25. siječnja 1983.

41 Usp. J. Brkan, Pastoralni ciljevi i tematika novoga Kodeksa, u: *Služba Božja* 24,3 (1984), str. 245.

4.5 Načela pravde, kršćanske ljubavi i naravne pravičnosti (*et naturalis aequitatis*)

Kan. 1148, § 3: »Neka se mjesni ordinarij, imajući u vidu ćudoredne, društvene i ekonomske prilike mjesta i osoba, pobrine da se prava i ostale otpuštene žene dovoljno zadovolje u svojim potrebama, prema načelima pravde, kršćanske ljubavi i naravne pravičnosti.«

Zakonodavac je u Zakoniku iz 1983. upotrijebio pridjev *aequus* – pravičnost – u kanonima: 122, § 1-2; 281, § 1; 395, § 2; 1135; 1346; 1446, §2; 1571; 1580; 1718, § 4; 1733, § 1-2.

Kako vidimo, zakonodavcu je stalo da se u primjeni pravnih propisa primjene naravna pravda i pravičnost, posebno traži primjene načela pravde i evanđeoske ljubavi, kršćanske ljubavi i naravne pravičnosti te kako smo vidjeli kanonske pravičnosti u dva posebna slučaja.

5. Primjena principa kanonske pravičnosti ne smije biti prema Rimskom ili građanskom pravu

Kanonski zakoni u Zakoniku iz 1983. uređeni su na temelju božanskoga prirodnog i pozitivnog prava, na Tradiciji, na temelju naučavanja crkvenog učiteljstva, imajući u vidu duh i slovo II. vatikanskoga sabora te posebnost Crkve kao svojevrsnog društvenog uređenja. Crkveni zakoni su uređeni na kršćanskoj antropologiji koja je nadahnuta na Evandjelju. To u potpunosti nije slučaj s Rimskim pravom niti s pojedinim građanskim zakonima. Građanski zakoni ovise o svjetonazoru zakonodavca (od većine u parlamentu) gdje većina članova čak može biti protiv Crkve i crkvenog svjetonazora. Načelo *aequitas canonica* jest posebnost kanonskoga prava; ono je nadalje i **pravni institut** u funkciji crkvenoga sudstva odnosno crkvenoga postupnog prava, a epikeja može poslužiti kao *korektiv ili ispravak određenoga kanona i ispričavajuća moć, posebno* u slučaju kada stroga primjena pozitivnoga prava može proizvesti suprotni učinak, tj. može proizvesti nepravdu ili suprotstaviti se duhu evanđeoske ljubavi i duhovnim potrebama vjernika jer se, naime, kanonsko pravo treba uvijek temeljiti na božanskom prirodnom i pozitivnom pravu te imati u vidu spasenje duša kao svoj vrhovni cilj (kan. 1752), rekli bismo, konačni cilj. Primjenom načela *aequitas canonica* crkveni sudac može izbjeći nemar pozitivnoga prava, posebno ako bi se taj odao lećio od pravde koju naučava Katolička crkva. Zato kanonska pravičnost pomaže crkvenom sucu da ne sudi samo strogo po zakonu ili po svojoj samovolji nego treba uvijek imati u vidu kršćansko shvaćanje čovjeka

odnosno kršćansku antropologiju na kojoj bi se trebali temeljiti također i kanonski zakoni. Kanonska pravičnost pomaže da primjena strogog slova zakona bude pravična (*aequitas*), a ne da bude »rigorosa iustitia«. Kanonsku pravičnost treba primjenjivati u duhu kanonskoga prava i posebne naravi Crkve Otajstvenoga Tijela Kristova, Božjeg naroda koji je vidljivi znak ili Sakrament Spasenja u svijetu. U svjetlu punine Objave gdje je Krist autentičan čovjek koji živi u poslušnosti i u ljubavi prema Ocu i prema ljudima. U primjeni općih pravnih načela s primjenom načela kanonske pravičnosti, kada se donosi novi zakon, pravdu treba uvijek sačuvati jer se, naime, kod primjene načela kanonske pravičnosti radi se o primjeni također i pravnih načela, u slučaju kada nema zakona ili običaja i tumačenju postojećega crkvenog zakona, a ne radi se o kaznenim zakonima (kan. 19). Primjena načela kanonske pravičnosti ni u kakvom slučaju ne smije se protiviti prirodnoj ili evanđeoskoj pravičnosti nego ono treba ostati na ciljevima i evanđeoskim načelima u kojima je prenesena ekleziologija II. vatikanskoga sabora na kanonistički govor.

Opća pravna načela s kanonskom pravičnošću ne mogu se primjenjivati u slučajevima kada je u pitanju kazneno pravo, kada se rješava kazneni slučaj. Ovdje vrijedi pravilo da nema kazne bez prekršaja prethodnog zakona ili odluke. U nedostatku zakona ili običaja, primjenom općih pravnih pravila s kanonskom pravičnošću, u onim slučajevima ako nema zakona ili običaja, izbjegava se pravna nesigurnost, nadopunjuje se pravna praznina te se rješava konkretni slučaj, ako nije u domeni kaznenog prava, jer kaže se, »osim ako« – si- je kazneni slučaj - *nisi sit (causa) poenalis*. »Primjena načela *aequitas canonica* jest također stvaralačka moć kanonskoga prava, *aequitas canonica* je kanonski princip koji pomaže ispravnoj primjeni općih pravnih načela u kanonskom sustavu, u crkvenoj zajednici u kojoj katolik sigurno može slaviti Boga, u zajedništvu s drugom braćom i sestrama koji su krštenjem postali udovi Crkve – Otajstvenoga Tijela Kristova koji se na zemlji pojavljuje kao Božji narod kao posebna zajednica kojoj kao i drugim zajednicama, trebaju sigurni propisi koji uređuju život unutar i vani zajednice. Pravne praznine treba popuniti i pomoću primjene općih pravnih načela s kanonskom pravičnošću. Nedostatkom sigurnog propisa mogao bi nastati metež i bezvlađe što i te kako može narušiti odnose unutar Crkve. Zakoni su u službi zajedništva i pomažu vjernicima da žive i djeluju usklađeno, u bratskom zajedništvu. Karizme treba zakonski uskladiti i vrednovati prema tome koliko služe zajedništvu koje ljubi poput Isusa Krista kako je to izloženo u Evanđelju.

Načelo kanonske pravičnosti jest i korektiv zakona, a ima također i stvaralačku moć pri donosenju novih zakona. A. Crnica piše: »Pravo, koje se na ovaj način stvara, ili po kome se rješavaju slučajevi nepredviđeni u zakonu, zove se dopudbeno pravo – *ius suppletorium*. Ovaj *ius suppletorium* nuždan je, osobito kada su poremećeni odnosi i jedna

stranka traži od pretpostavljenih zaštitu svojih prava. Crkveni poglavar ili sudac tada mora naći neko pravilo, po kome će spor izgladiti.«⁴²

6. Rješavanje slučaja pomoću primjene općih pravnih načela s kanonskom pravičnošću

U slučaju pravne praznine, slučaj prvo treba rješavati: imajući u obziru zakone donesene za slične slučajeve, opća pravna načela primijenjena s kanonskom pravičnošću, pravno shvaćanje i praksu Rimske kurije te opće i postojano mišljenje stručnjaka (kan. 19). Dakle, primjena općih pravnih načela s kanonskom pravičnošću može biti tek onda ako za slučaj nema izričitoga zakona ili običaja i to onda kada se ne radi o kaznenom zakonu. U takvoj pravnoj praznini zakonodavac je u kan. 19. donio načine tumačenja i popune pravne praznine. Ponavljam: jedan od načina ispunjenja pravne praznine jesu sredstva koja pomažu pravilnim sudskim presudama ili administrativnim odlukama primjenom općih pravnih načela s kanonskom pravičnošću. Zato, treba imati u vidu:

a) kako je to rješavano u pozitivnom božanskom pravu (Sveto pismo, posebno Evanđelje);

b) opća načela prirodnog prava i kanonskog prava: *aequitas, rationalitas*, dobro duša, dostojanstvo kršćanina koje ima snagom krštenja,

c) kanonska predaja ili Crkveni propisi do 1983. godine.

Dakle, kod popunjavanja pravnih praznina u kanonskom pravu ne smije se primijeniti, ili uzimati kao primjer, građansko pravo pa niti Rimsko pravo, koje je kroz povijest Crkve u velike utjecalo na crkveno pravo. Razlikujemo Rimsku pravičnost od kanonske pravičnosti. U našem slučaju, u kan. 19. riječ je o primjeni principa kanonske pravičnosti u onom slučaju kada se u kanonskom pravu izričito ne uređuje slučaj koji se odnosi na one pravne i fizičke osobe koji pripadaju Katoličkoj crkvi latinskog obreda (kan. 11). I pravno i teološki Crkva kao zajednica u mnogome se razlikuje od bilo kojih ili bilo kakvih drugih zajednica koje djeluju u građanskom pravnom ustrojstvu. Crkva je posebno društvo, različito od svih društava, ona je bogočovječna ustanova. Zato slučaj koji nije predviđen u kanonskom pravu ne može se rješavati imajući u obziru samo građanske pravne principe ili građanske propise. Građansko pravo pa i Rimsko pravo ne mogu se primijeniti kod *aequitas canonica* u rješavanju konkretnog slučaja unutar Crkve. Zato, kod popunjavanja pravnih praznina (*lacunae legis*), »ako o određenoj stvari nema izričitoga propisa – *si certa de re desit expressum legis* (kan. 19), treba

42 A. Crnica, *Kanonsko pravo katoličke Crkve*, Svezak prvi. Uvod i opća pravila, Split 1937, 282.

prvo rješavati primjenom principa iz domene Crkvenog zakonodavstva, pomoću općih pravnih principa s kanonskom pravičnošću. Ovdje je zakonodavac upotrijebio uvjetnu česticu »si« – ako (kan. 39). To znači da se pravna načela s kanonskom pravičnošću može primijeniti samo »ako«, o određenoj stvari nema izričitoga propisa bilo općeg bilo krajevnog ili običaja te ako se ne radi o kaznenom zakonu.

U gornjem slučaju treba primijeniti pravna načela s kanonskom pravičnošću iz:

1. općih odredba (I. knjiga Zakonika iz 1983);
2. općih obveza i prava za sve vjernike (kan. 208-223);
3. općih propisa koji se odnose na hijerarhijsko ustrojstvo Crkve;
4. općih propisa iz kanonske tradicije, posebno iz principâ koji se nalaze u *Regulae iuris* koje se nalaze kod Grgura IX. i Bonifacija VIII. u petoj knjizi *Corpus iuris Canonici*.⁴³

I na kraju ovoga rada, naglašavamo kako zakonodavac samo u dva konkretna slučaja izričito spominje kanonsku pravičnost (kan. 19 i 1752) i to: ako o određenoj stvari nema u kanonskom pravu izričitog zakona⁴⁴ ili običaja te ako se ne radi o kaznenom zakonu (kan. 19), onda stvar treba riješiti, uz ostale propise, primjenom općih pravnih načela s kanonskom pravičnošću. Tu je riječ o popunjavanju pravnih praznina osim ako se radi o kaznenom pravu gdje vrijedi načelo *nullum crimen, nulla poena sine lege poenali praevia* (mi nadodajemo *et praeceptum!*). Kada se radi o načinu postupanja u premještanju župnika, onda je zakonodavac izričito propisao: »U slučajevima premještanja neka se primjenjuju propisi kan. 1747., obdržavajući kanonsku pravičnost i ima pred očima spasenje duša, koje u Crkvi mora uvijek biti vrhovni zakon« (kan. 1752).⁴⁵ Zadnji kan. 1752. Zakonika kanonskoga prava iz 1983. mogli bismo nazvati općim propisom za primjenu postupnoga kanonskog prava koji sadrži jedno načelo: kanonska pravičnost i vrhovni cilj svih kanonskih zakona jest spasenje duša. Dakle, treba primjenjivati kanonsku pravičnost i ondje ako postoji zakon, ali s vrhovnim ciljem spasenje duša. Pravilna primjena kanonske pravičnosti i epikeje u službi

43 U Dekretalima Grgura IX. nalazimo 11 pravnih pravila (*Decretal. Gregor. IX. lib. V. Tit. XLI, de regulis iuris, c. 1-11. I pravna načela iz Regulae iuris, u: Sexti decretal. Lib. V. Tit. XII. De regulis iuris. Bonifacius VIII. Regula I-LXXXIII.*

44 Usp. Zakonik iz 1917. Kan. 20.

45 Usp. bilješku za kan. 1752. Zakonika iz 1983. »Aequitas nije samo jednakost svih pred zakonom nego jednakost svih pred Bogom, jer su ljudi braća i djeca istoga Oca nebeskog. Najveći izražaj jednakosti jest ljubav (*charitas – agape*). Baš iz toga proizlazi Kristovo djelo za spasenje svih ljudi, a to je ujedno i cilj svih propisa Katoličke crkve, tj. novog Crkvenog Zakonika. Za *aequitas*, nekada upotrebljavaju sinonime: *benignitas, humanitas i charitas*« (Jure Brkan, Pastoralni ciljevi i tematika novoga Kodeksa, u: *Služba Božja* 24,3 (1984), str. 255.

su vrhovnoga cilja svih zakona u Crkvi – spasenje duša. Epikeja nije tumačenje zakona niti posebni vid samooprosta niti jednakost. Ona je čin kreposti razboritosti u konkretnom slučaju u kojemu se konkretna osoba ispričava od zahtijeva zakona u određenim okolnostima.

Zaključak

Može se reći da su dva objektivna načela odnosno cilja najvažnija u primjeni kanonskog prava: kanonska pravičnost i spasenje duša. Kada je, pak, u pitanju pribjegavanja epikeji, tj. traženju isprike od zakona u konkretnom slučaju, onda vjernik (podložnik i poglavar) treba poznavati smisao i svrhu »strogog ili nepravednog zakona«. Nakon toga treba iskreno ispitati savjest, odmjeriti motive, savjetovati se s razboritim ljudima, posebno onima koji poznaju smisao zakona te biti otvoreni prema ispovjedniku »te željeti i nastojati živjeti solidarno sa zajednicom.« Dok Sv. Toma traži sigurnost u prosuđivanju, dotle Sv. Alfonzo traži sigurnost ili barem vjerojatnost u prosuđivanju obvezatnosti zakona u posebnom slučaju.⁴⁶ U svakom slučaju, u kan. 19. radi se o primjeni kanonskoga prava u slučaju pravne praznine ako (*si*) nema izričitoga propisa ni općeg ni krajevnog prava ni običaja i kada se ne radi o kaznenom zakonu, te u slučaju kan. 1752. kada se radi o postojećem zakonu koji se treba primijeniti u postupku kod premještaja župnika. U takvom slučaju, zakonodavac traži da se »ima pred očima spasenje duša, koje u Crkvi mora uvijek biti vrhovni zakon« (kan. 1752). I zaključujemo, uz pravičnost, kanonsku pravičnost i epikeju, blagost i ljubav, u crkvenom životu treba uvijek paziti na spasenje duša koje je u Crkvi vrhovni zakon što svjedoči da je kod primjene kanonskog prava evanđeoski nadahnutu pravna kultura. Nabrojena načela vrijede također i na primjenu cjelokupnog crkvenog zakonodavstva, a u svemu treba biti zastupljena pastoralna ljubav te nova evangelizacija koja je i te kako potreba u ovoj godini vjere u kojoj treba primijeniti evanđeosku pravičnost, solidarnost što svjedoči da je u Crkvi pravna kultura prožeta evanđeoskim duhom.

46 M. Perković, *Temelji teološke etike*, Sarajevo 2000, 9.